

СРОДКІ ЭЎФАНИЗАЦЫІ Ў ПАЭТЫЧНЫХ ТВОРАХ НІЛА ГІЛЕВІЧА

Уводзіны. Гукі ў вершы з'яўляюцца пасрэдкамі паміж аўтарам і чытачом, яны здольны выклікаць самыя розныя ўяўленні. Гукапіс выконвае розныя функцыі ў паэзіі, эўфаничная арганізацыя паэтычнай мовы з'яўляецца адной з галоўных частак у структуры паэзіі, без якой немагчыма правесці паўнацэнны рознабаковы аналіз мастацкага твора. Сэнс у мастацкім творы мае кожны элемент, пачынаючы з гука, і гук, на думку даследчыкаў, з'яўляецца індикатарам творчай манеры пісьменніка.

Асноўная частка. Да эўфаничных сродкаў маўленчай выразнасці адносіцца «гукаперайманне — імітацыя з дапамогай гукаў мовы тых ці іншых гукаў рэчаіснасці» [1, с. 326]. Гукаперайманне садзейнічае выразнасці маўлення, перадае дынамізм і напружаннасць дзеяння, выклікае разнастайныя асацыяцыі. Гукаперайманні могуць перадаць гукі жывых істот, прыроды, і прыклады такія знаходзім у творах пісьменніка, напрыклад: «Лядок ламаўся ціха, // Хрусеў: **хруп-хруп, хруп-хруп**» [2 с. 67] і інш.

У наступных прыкладах прасочваюцца з дапамогай гукапераймання самыя разнастайныя гукавыя ўражанні: «Якія грамы **адгрымелі!** // Якія дажджы **адгулі!** // А зоры **зіхцяць, як зіхцелі**» [3, с. 83]; «Віхура!.. Віхура!.. // **Шпурляе, шматае** // **І круціць, і гоніць**» [3, с. 70]; «Як ты **грымела, як бабахала**» [2, с. 38] і інш.

Анафарыстычныя паўторы свісцячага [с] і яго спалучэння з санорным [в'], стык, алітэрацыя шыпячага [ш] і дэталізуючыя раскладанне алітэрацыйнага комплексу [СТЛ] стварае адчуванне святла, празрыстасці. Двухразовы кансанатны паўтор [ш] дазваляе адчуць шум дажджу.

Як адзначае В. Торра, «Ёсць нямала слоў, якія ўжо сваім гучаннем нагадваюць тыя дзеянні, што імі называюцца (шыпець, чырыкаць, цікаць і інш.). Такія словы, што ўзнікаюць на аснове гукапераймання, называюць аанатапеймі. Гучанне аанатапей у мастацкім маўленні узмацняецца іх фанетычным акружэннем, бо часта гукавую выразнасць слова падкрэсліваюць суседнія алітэрацыі» [4, с. 167]: «**Трашчала** так над галавой» [3, с. 12]; «**Вы шуміце, шуміце**» [3, с. 14]; «**Пагаманіце, пагукайце** трохі» [3, с. 26] і інш.

З мэтай гукапераймання выкарыстоўваюцца таксама гукавообразныя словы, ужыванне якіх цесна звязана з гукасімвалізмам: сувязь паміж гукамі і вобразнымі прадстаўленнямі, адчуваннямі, якія яны выклікаюць у гаворачых, даследчыкі заўважылі даўно.

Некаторыя лінгвісты аб'ядноўваюць гукапераймальныя і гукавообразныя словы, гэта значыць усе словы, надзеленыя гукавой сімволікай, і называюць іх абагульняючым тэрмінам 'ідэафоны'. Гукавообразныя словы ў паэтычнай мове завастраюць ўвагу сваёй выразнасцю, падкрэсленай сімволікай: «**Шарпацела** сярпом, // **Шалясцела** калоссем // **Шапацела** сухім мурагом» [2, с. 47]; «**Ручаінай журчала**» [2, с. 47] і інш.

Толькі слыхавым уражаннем эўфаничная арганізацыя мовы не абмяжоўваецца. Яе «выяўленчыя магчымасці маюць значна шырэйшае кола. З дапамогай гукапісу можна перадаваць разнастайныя па характары дзеянні, адлюстроўваць настрой, пачуцці лірычнага героя» [4, с. 167].

Напрыклад, у вершы Н. Гілевіча «Былая сядзіба асадніка» гукапіс перадае як «кіпела» жыццё ў асадніцкіх сядзібах: «**Гугнелі** модлы пад жалезным дахам, // **Грымелі** клямкі, бразгалі замкі. // А двор мычаў, і рохкаў, і кудахкаў, // **І гагаў, і брахаў**, — на ўсе бакі» [2, с. 146] і інш.

У двух першых радках паўтор звонкага заднеязычнага гука [г] стварае ўражанне шуму, грохату, паўтор націскных санорных [а] перадае радасны, бадзёры настрой.

«Беларуская мова мае вялікую колькасць слоў, якія могуць выступаць у паэтычным маўленні як словы гукавообразныя. Адны з іх вымаўляюцца энэргічна (бой, крык, ірваць, рэзка), другія — мякка, пяшчотна (ільнуць, мілы, лебедзь, ласка, млявы), трэція нагадваюць шэпт. Рухі імклівыя, дынамічныя, у паэтычным маўленні часта малююцца словамі, якія вымаўляюцца асабліва энэргічна» [4, с. 168]: «Гыля,гыля, вершаняты, вершаняты-птушаняты! // Годзе песціцца, туліцца ў душы як у гняздзе!» [2, с. 197] і інш.

Эўфаничная арганізацыя можа выконваць і сур'ёзную сэнсавую функцыю ў паэтычнай мове: збліжаць і падкрэсліваць лагічна важныя словы, мастацкія вобразы, матывы, тэмы.

Выяўленчую функцыю можа выконваць не толькі гучанне слова, але і рух артыкуляцыйных органаў. Такая інструментоўка сустракаецца рэдка і звязана з тым, што асаблівасці ўтварэння гукаў абумоўліваюць пэўную міміку гаворачага. У кнізе Г. Шэнгелі «Тэхніка верша» гэты спосаб эўфаничнай арганізацыі называецца «кінетычнай інструментоўкай» [4, с. 168].

Можна заўважыць, як з дапамогай алітэрацый Н. Гілевіч у сваёй вершаванай мове выдзяляе патрэбнае яму слова, каб узмацніць сэнс выказвання: «На доўгіх століках, уроссып, // Як карапузы-хлапчукі // Нядаўна вымытая ў росах. // На сонцы спяць **баравікі**» [2, с. 127] і інш.

Паўторы тых ці іншых гукаў, іх спалучэнняў, у залежнасці ад ідэйна-мастацкага зместу твора, ад аўтарскай задумкі выкарыстоўваюцца ў мастацкіх тэкстах, у прыватнасці ў паэтычнай мове, з рознай стылістычнай мэтай.

«Часцей за ўсе гукапіс (алітарацыя ці асананс) звязаны са слыхавымі асацыяцыямі аўтара/чытача, таму названыя фанетычныя прыёмы працуюць найперш на стварэнне гукавога малюнка» [5, с. 75].

Так, шчыліныя свісцячыя [з], [з’], [с], [с’] Н. Гілевіч ужывае шматразова, каб перадаць кроплі, якія разбрызгваюцца ва ўсе бакі — звон, свіст, для імітацыі моцных гукаў, якія чуюцца з рэчкі ў час купання, ужываюцца выбухныя і фрыкатыўныя [т], [б], [к], а таксама дрыжачы [р]: грывоты і гул увасобіліся яшчэ ў галосных гуках [у], [а]: «За ўзмахам **узмах** — толькі **пырскі** ў бакі, // Як сонца жывыя асколкі. // Наперад, **васпане!** Смялей за **буйкі!** // Ні **страху**, ні **стома** — **ніколькі**» [3, с. 20] і інш.

«Гукі і словы роднай мовы выклікаюць у аўтара самыя розныя асацыяцыі, самыя лепшыя пачуцці. Яе гучанне ўяўляецца яму то напевам вясновым (ён увасобіўся ў санорных [н], [в], [в’]), то гоманам пялёсткаў (ён гучыць у паўторы галоснага [о] і санорных [ў], [л], [л’]), то бурай, громам і гневам распаленай маланкі (яны перадаюцца праз гукі [р], [у], [а]). Алітарацыя нагадвае пра багацце мовы, яе непаўторнасць і гнуткасць (з яе дапамогай можна перадаць самыя розныя думкі і эмоцыі), сілу і веліч» [2, с. 75]: «Як сплывала на **захад** ноч — // **Громам** **грымнула** **нечакана**, // **Быццам** дзесь на будоўлі **рана** // **Гулка** **грукнула** **бервяно**» [2, с. 276]; «**Лес** ачнуўся, **лес** **вялікадне** **святкуе** — // **Вунь** як **весела** ў **зялёнай** **грамадзе!** // Толькі **дуб** адзін **вясны** як бы **й** не чуе — // **Нават** **леташнім** **лістом** **не** **павядзе**» [2, с. 183] і інш.

Чысціня і светласць нябёсаў, а таксама снегу, які яны дораць, чуецца аўтару ў гукапаўторах зычных ([с’], [с], [ц’]) і галосных ([э], [і]): «Так **ціхенька** і **ўрачыста** **сыплецца** **снег**, **радасна** ў **небе** і ў **сэрцы**» [2, с. 75]: «**Бярозы** ў **яркай** **стыні**. // **Мароз** і **цішыня**. // Як **гэты** **срэбны** **іней** — // Я **чую**, — **дні** **звіняць**» [2, с. 99] і інш.

Губна-губны [м] стварае бадзеры, жыццярэдасны настрой. Санорны дрыжачы [р] у алітарацыі ўжываецца для перадачы выразных або рэзкіх гукаў, грукату, грому: «**Ачэрнім**, **спаскудзім**, **сплюгавім**, **сплюём**, // **Падточым**, **падрыём**, **падрэжам**, // **Расколем**, **разбурым**, **зруйнуем**, **сатром**, // **Растопчам**, **здратуем**, **здрапешым**» [2, с. 266] і інш.

Алітарацыя [т-ш-р] нібы дазваляе пачуць шolahі лісця, успрыняць загадкавую напоўненасць лесу з таямнічымі гукамі: «Вы **шуміце**, **шуміце** // Нада мною, **бярозы**, // **Калышыце**, **люляйце** // Свой **напеў** **векавы**» [3, с. 14] і інш.

Паўтор выбухных [б], [п], [д], [к], [ц] перадае рытмічныя хуткапыльныя або рэзкія гукі; паказвае дынаміку дзеяння, імкліваасць руху, рэзкую змену падзей: «**Прыпыніўся** я ля **дрэўца**, // **Паглядзеў** і **гавару**: // — **Пацярпі** **крыху**, **здаецца**, // Я **прыйшоў** яшчэ ў **пару**» [3, с. 19] і інш.

Заклучэнне. Такім чынам, з вышэйпрыведзеных прыкладаў відаць, наколькі функцыянальна разнастайнымі могуць быць эўфанічныя сродкі. З іх дапамогай можна атрымаць разнастайныя гукавыя ўражанні (раскаты грому, хруст снегу, шум ветру), адкрыць таямніцы прыроды і г. д.

У паззі Н. Гілевіча выкарыстанне гукаперайманняў — не вельмі частая з’ява. Аднак з дапамогай гукаперайманняў аўтар перадае разнастайныя па характары дзеянні, адлюстроўвае настрой і пачуцці сваіх лірычных герояў.

Спіс цытуемых крыніц

1. Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. — Мінск : Бел. навука, 2004. — 574 с.
2. Гілевіч, Н. С. Выбраныя творы : у 2 т. / Ніл Гілевіч. — Мінск : Маст. літ., 1991. — Т. 1. Вершы. Паэмы. П’есы. — 478 с.
3. Гілевіч, Н. С. І чую я годас... : выбраныя вершы, 1954 — 2008 / Н. С. Гілевіч. — Мінск : Про Хрысто, 2009. — 176 с.
4. Тарас, В. Я. Паўтарэнне пройдзенага: адкрыты ліст Нілу Гілевічу / В. Я. Тарас // Польшыя. — 1959. — № 12. — С. 170—172.
5. Багамолава, А. Экспрэсіўна-выяўленчая функцыя гукапісу ў паэтычным радку: адказы / А. Багамолава // Роднае слова. — 2008. — № 10. — С. 10—13.

УДК 821.161.3.09

В. А. Міснік, Т. М. Пучынская

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АСОБА ЖОНКІ ПІСЬМЕННІКА Ў МАСТАЦКАЙ ТВОРЧАСЦІ ІВАНА ШАМЯКІНА

Уводзіны. І. Шамякін — яркая асоба ў беларускай літаратуры другой паловы ХХ стагоддзя. Проза народнага пісьменніка даследавана ў літаратуразнаўстве ўсебакова, аднак пры яе паўторным прачытанні знаходзяцца ўсё новыя цікавыя ракурсы. Па словах Т. І. Шамякінай, «творчасць класікаў бязмежная ў плане яе інтэрпрэтацыі» [1]. У дадзенай працы ўвага засяроджана на тым, як асоба Марыі Філатаўны, жонкі І. Шамякіна, паўплывала на стварэнне жаночых вобразаў, якія ўвасабляюць «вечныя каштоўнасці» — каханне, сям’ю, жыццё.

Асноўная частка. Да выбару сюжэтаў і распрацоўкі характараў галоўных герояў сваіх твораў І. Шамякін заўсёды падыходзіў грунтоўна. Многае ён браў з жыцця, з вобразаў сваіх знаёмых, сяброў, родных, у тым ліку і жонкі Марыі Філатаўны [2].